

КАПІТАЛ ЯК БАЗОВА КАТЕГОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ НАУКИ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ ТА ЇХ ВІДОБРАЖЕННЯ У ТЕОРІЇ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ

Стаття присвячена аналізу сучасних підходів щодо трактування наукової категорії “капітал”, що сприяло уточненню місця та ролі людського капіталу в умовах становлення економіки постіндустріального типу

Ключові слова: теорія капіталу, капітал, людський капітал, наукова школа, науковий підхід

Постановка проблеми. Представлена стаття є продовженням циклу публікацій, присвячених проблемам сутності капіталу як економічної категорії. На глибоке переконання автора, це є передумовою вірного розуміння змісту та ролі капіталу людського – одного з найважливіших активів суспільств в епоху постіндустріальних перетворень. Так, у [1] було проведено аналіз розвитку теорії капіталу від античних часів до першої половини XIX століття; у [2] та [3], викладено результати дослідження науково-теоретичних доробків К. Маркса. Зокрема, встановлено, що соціально-економічні погляди К. Маркса були такими, що свого часу у найбільшій мірі виявили складність взаємин між працею та капіталом, з усією наочністю продемонстрували домінуючу роль капіталу у сукупності детермінант техніко-технологічного та економічного розвитку, а також – що не менш важливо – охарактеризували супідрядний зміст відносин, які виникають між власником капіталу та тим, хто є залежним від нього. Загалом, роботи К. Маркса зробили значний внесок у розуміння природи та ролі капіталу, висвітили проблеми впливу останнього на різноманітні сфери життєдіяльності людства, виявили причини та наслідки можливих диспропорцій у взаємодії між капіталом та найманою працею в умовах становлення відносин ринкового типу.

Також було з'ясовано, що не менш важливу роль у розвитку теорії капіталу відіграли роботи маржиналістів та неокласиків. Неокласицизм, як напрямок економічної думки, виник наприкінці XIX століття, сполучивши ідеї класичної політекономії та маржиналізму (У. Джевонс, К. Менгер, Л. Вальрас). Поштовхом для бурхливого розвитку неокласичної теорії капіталу була праця А. Маршалла “Принципи економіки”, яка побачила світ у 1890 році. Основна увага неокласиків зосередилася у площині ринкових закономірностей, які виявляються в умовах вільної конкуренції. І якщо у попередніх теоріях увага концентрувалася навколо конкретного джерела вартості, яке оцінювалося виходячи з витрат праці, виробничих витрат або граничної корисності, то за нового підходу теорія капіталу набула функціональних ознак – відбувся перехід від абсолютних категорій до релятивістських – тобто, відносних. Окремими віхами неокласичного аналізу виявилися теорія добробуту Г. Сіджвіка (1838–1900) та А. Пігу (1877–1959), неокласичний підхід Б. Кларка (1847–1939), теорія регулювання циклу К. Вікселля (1851–1926), теорія економічного розвитку Й. Шумпетера (1883–1950), теорія капіталу, проценту та грошей І. Фішера (1867–1947). Зокрема, останньому належить думка про те, що поняття капіталу є похідним від тієї віддачі, яка ним і породжується; він є дисконтованим потоком доходів. З одного боку, згідно І. Фішера, процент на капітал є виразом його корисності, тобто характеристикою спроможності капіталу приносити дохід; з іншого – він є компенсацією “витрат очікування” – тобто, тих уявних витрат, які співвідносяться з очікуванням доходу від інвестиційних проектів.

Важливими для розвитку теорії капіталу були й дослідження англійця Дж.М. Кейнса, який стверджував, що капітал є багатством, яке приносить дохід. Згідно міркувань вченого, той чи інший актив є капіталом лише у тому випадку, коли спостерігатиметься перевершення доходу від певного вкладення над доходом від банківського відсотка [4, с. 16; 5, с. 48]. У 20–30 рр. ХХ ст. сформувався новий напрям економічної думки – інституціоналізм, інтереси якого сфокусувалися на принципах функціонування та взаємодії різноманітних соціальних інститутів (Т. Веблен, Дж. Коммонс, В. Мітчелл) [4, с. 16–17, 23]. Ці та інші наукові школи сприяли виникненню ряду підходів, які нині й формують теоретичний базис, принагідний для розширеного трактування економічної категорії “капітал”.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На сьогодні наука знайома з різними визначеннями капіталу як економічної категорії. Разом з тим, не можна не відмітити той факт, що у запропонованих визначеннях капіталу сучасні вчені досить часто дублюють висновки своїх відомих попередників, залишаючи поза увагою цю обставину та не занадто переймаючись тим, до якого напрямку наукової думки відносяться їх теоретичні переконання. Крім того, як і раніше, сьогодні відсутнє більш-менш однозначне трактування терміну “капітал”. Зустрічаються й вкрай парадоксальні визначення, які, з одного боку, нівелюють наукову специфіку цього поняття, а з іншого – зумовлюють плутанину у термінологічному апараті економічної науки: “...капітал у сучасному розумінні – це активи (матеріальні та нематеріальні) організації, регіону, галузі чи суспільства загалом, що формують та визначають їх цінність, багатство. Таке поняття є відповідним для того, щоб певним чином оцінити значимість, рівень розвитку та конкурентоспроможність суб’єкта господарювання” [6, с. 16]. Зазначимо, що у даному випадку залишається незрозумілим як те, що являє собою, наприклад, поняття цінності регіону чи суспільства, так і те, чи насправді термін “капітал” принагідний для оцінювання значимості та конкурентоспроможності суб’єктів господарювання? Ігноруючи трактування на кшталт вищенаведеного, проаналізуємо основні підходи щодо розуміння сутності економічної категорії “капітал”, які є найбільш поширеними у вітчизняній та зарубіжній науці. Останнє визначило мету дослідження, результати якого викладені у представленій статті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загалом, економічна наука наполягає на трактуванні капіталу з позицій складної, багатоаспектної категорії, еволюція якої відобразила історичний процес розвитку природи, форм руху, динаміки та структури товарного виробництва [7, с. 290]. Нині, як і раніше, у найбільш загальному сенсі під капіталом розуміють певне благо, використання якого дозволяє примножити майбутні блага. При цьому припускається, що капітал не обов’язково має виступати у грошовій формі, а його головною ознакою є здатність систематично приносити який-небудь дохід своєму власнику.

Проте, зрозуміло, не все, що приносить дохід, є капіталом. Так, у [8] влучно зазначається, що власник присадибної ділянки отримує з неї певний дохід у вигляді вирощеного врожаю. Та навряд цю ділянку можна визнати капіталом, якщо врожай, що вирощується на ній, забезпечується працею самого власника. Натомість, якщо така ділянка здаватиметься в оренду іншій особі з метою отримання доходу, то, безсумнівно, можна говорити про її використання в якості капіталу [8, с. 34–35]. Подібного обґрунтування ця проблема віднайшла й в роботах С. Мочерного, який вказує, що ігнорування відповідного теоретичного аспекту формує певний

позаісторичний підхід, за якого існування капіталу безпідставно приписується всім суспільно-економічним формаціям. Дослідник доходить наступного висновку: “Зокрема, вони (західні вчені – авт.) стверджують, що лук і стріли у руках мисливця за первісного ладу були капіталом. Даючи такі тлумачення сутності капіталу, ці вчені абстрагуються від поняття “наймана праця”, від суперечностей, що виникають між власниками значної кількості засобів виробництва і безпосередніми виробниками, які здебільшого позбавлені таких засобів, і для того, щоб прогодувати себе та членів своєї родини, вимушені продавати цим власникам свою робочу силу” [9, с. 720]. Відповідно, С. Мочерний визначає капітал не просто як засоби виробництва, деякі блага чи гроші, а як певне виробниче відношення, за якого засоби праці, матеріальні блага, мінові вартості є знаряддям експлуатації та привласнення частини чужої неоплаченої праці.

На думку С. Мочерного, неправомірно визнавати капіталом засоби виробництва та певні блага й за часів рабовласницького ладу, адже поневолена людина не могла вільно розпоряджатися власною робочою силою – продавати її, сполучаючи свою працю із засобами виробництва, власником яких вона не була. К. Маркс з цього приводу писав: “У реальних енциклопедіях по класичній древності можна зустріти недолуге твердження, що в античному світі капітал був цілком розвинений, – “не вистачало лише вільного робітника та кредитних установ” [10, с. 178]. Й дійсно, за тих часів можна було говорити лише про торговий та лихварський капітал, коли гроші в руках лихваря були знаряддям привласнення частини праці дрібних товаровиробників (ремісників, селян). Принципово ж нові форми капіталу почали з’являтися тільки з розвитком феодалізму: зокрема, з позицій капіталу стала розглядатися земля, яка невеликими частинами роздавалася селянам, а ті були змушені кілька днів на тиждень працювати на полі феодала-власника [9, с. 721; 11, с. 82]. Подібні міркування обумовлюють сприйняття капіталу з позицій певного *виробничого відношення та знаряддя експлуатації*. Відповідно до такого підходу одна й та сама річ може і бути, і не бути капіталом – все залежить від того, як її власник отримує з неї дохід. З цього висновок: ніяка цінність не є капіталом сама по собі. Щоб стати ним вона має забезпечувати самозростання багатства у тій чи іншій формі – і що важливо – не шляхом праці самого власника. У [8] таку умову пропонується розглядати як головний критерій визнання певної вартості капіталом. Словами К. Маркса: “Капітал припускає найману працю, а наймана праця припускає капітал. Вони взаємно обумовлюють одне одного; вони взаємно породжують одне одного” [10, с. 591]. У сучасній інтерпретації така теза набуватиме наступного вигляду: “...капітал є власністю, вартість якої у конкретній системі економічного базису, що визначається суспільним способом виробництва, приносить власнику додаткову вартість, що є результатом найманої праці, а не його особистої” [12, с. 27].

Натомість, у [13] відстоюється думка, що капітал, передусім, є *інвестиційним та виробничим ресурсом* – фактором виробництва [13, с. 14–15]. У цій праці наголошується на тому, що рівень дохідності капіталу визначатиметься формами та пропорціями його авансування у різні види активів підприємства. Вибір найбільш вдалих активів з позицій використання капіталу пов’язаний з оцінкою їх інвестиційної привабливості. У даному випадку акцентується на перетворенні капіталу з ресурсу інвестиційного на ресурс виробничий, а на окрему увагу заслуговує думка про залежність ефективності його використання від пропорцій авансування у ті чи інші активи. Тут варто відмітити правомірність зіставлення

такого підходу з процедурою нагромадження людського капіталу, коли ефективність інвестування у розвиток останнього визначається доцільністю витрат, понесених внаслідок формування тієї чи іншої складової. В свою чергу, у [14] під капіталом також розуміється певний інвестиційний ресурс, який частково трансформуючись у ресурс виробничий, а частково витрачаючись на залучення робочої сили, збільшує свою вартість внаслідок реалізації виробленої продукції (надання послуг) [14, с. 100].

Особливістю цього підходу є його конфліктність з окремими позиціями трудової теорії вартості К. Маркса, що проявляється у принципово іншому тлумаченні ролі власника капіталу, яка тут полягає у розпорядництві останнім – зокрема, шляхом визначення пропорцій та пріоритетних об'єктів інвестування, а також способу використання сформованих активів в цілях максимізації прибутку. Цим, за даного підходу, й виправдовується факт отримання винагороди капіталістом, що значною мірою нівелює проблему експлуатації робочої сили. Подібно до цього Н.У. Сеніор (1790-1864) трактував капітал з позицій жертви його власника, який відтерміновує момент споживання свого багатства заради майбутніх благ. На думку вченого, подібна жертвність безперечно заслуговує на винагороду у вигляді прибутку чи відсотка. Згідно ж висновків американського економіста І. Фішера (1867–1947), капітал породжує потік послуг, який обертається потоком доходів. Чим вище цінуються послуги того чи іншого капіталу, тим вище й доходи. Відповідно, величину капіталу необхідно оцінювати на основі величини доходу, що отримується за його участі, а його власник – як особа, що надає “послуги капіталу” – має повне право на винагороду.

Отже, якщо перший підхід є сучасним віддзеркаленням науково-теоретичних переконань К. Маркса, то капітал як інвестиційний та виробничий ресурс був широко проаналізований у роботах вчених-економістів першої половини ХХ століття. Наприклад, Й. Шумпетер стверджував, що капітал є сумою грошових та інших платіжних засобів, яка у будь-який момент часу може бути надана у розпорядження підприємцю. На думку вченого, ніщо не може бути капіталом всюди і завжди внаслідок якихось його іманентних властивостей: “...те, що ми називаємо капіталом, є ним лише за окремих умов та під певним кутом зору... Поняття капіталу відображає один з тих процесів, що притаманні ринковій економіці, а саме – перехід засобів виробництва від одного приватного господарства до іншого” [15, с. 239–240].

Разом з тим, ряд вчених взагалі не вважає за потрібне скільки-небудь ув'язувати зміст терміну “капітал” з проблематикою місця та ролі найманої праці. За такої позиції капітал – це *економічний ресурс*, який є сумою матеріальних, фінансових та інтелектуальних засобів, що використовуються у підприємницькій діяльності. У [16] капітал – у широкому розумінні – це все, що здатне приносити дохід, або ресурси, які створені людьми для виробництва товарів і послуг. Втім, подібні термінологічні переконання є настільки узагальнюючими, що провокують ототожнення капіталу майже з будь-яким запасом благ [8, с. 31], знецінюючи тим самим науково-теоретичний зміст даної економічної категорії. У контексті даного підходу, показовими є тези, викладені у [17], де науковці аналізують зміст такого різновиду капіталу, як капітал природний. На думку авторів цієї праці, природні фактори можуть виконувати функції капіталу, адже їх сукупність, що використовується у виробничому комплексі (інтегральний природний ресурс), так чи інакше приносить дохід тим економічним суб'єктам, що застосовують природу в економічних цілях. Сам же капітал – у даному випадку природний – характеризується з позицій звичайного економічного ресурсу, до складників якого,

як не дивно, віднесено "...і матеріальні компоненти планети, і практично всі властивості природного середовища: механічні, хімічні, фізичні, які людина навчилася використовувати (зокрема, клімат, гравітаційне поле Землі, її електромагнітне поле тощо)" [17, с. 119]. Зрозуміло, обговорювати право власності на гравітаційне та електромагнітне поле Землі, принаймні, абсурдно. І саме це відрізняє зміст даного підходу від інших спроб трактування капіталу як економічної категорії.

Таким чином, в результаті аналізу наведених наукових підходів можна дійти висновку, що існує досить багато різноманітних трактувань капіталу, які іноді доповнюють, а іноді суперечать одне одному. Подібно до наших міркувань автори [4] відмічають, що дослідження змісту категорії "капітал" дозволяє сформулювати думку, що існуючі визначення є занадто неоднозначними – "вартість", "джерело доходу", "засоби", "початкова сума засобів", "сукупні ресурси", "фактор виробництва", "багатство" тощо. Капіталом називають засоби праці, певні матеріальні блага, гроші, об'єкти інтелектуальної власності, різні види цінних паперів, ресурси, які використовуються у підприємстві та приносять дохід. Іноді під ним розуміють сукупність виробничих відносин між власниками та працівниками [4, с. 6]. Тому цілком аргументованим та показовим є те, що у передмові до першого розділу зазначеної праці вчені апелюють до висловлювання британського дослідника К. Блісса [18, с. vii], який стверджував: "Коли економісти досягнуть порозуміння у проблемі теорії капіталу, то незабаром досягнуть порозуміння і в кожній проблемі. На щастя тих, кого тішить неоднорідність поглядів та переконань, ймовірність розв'язання цієї проблеми невисока". Не набагато оптимістичніше про проблему капіталу говорить і американець Р. Солоу, який, вступаючи у так звану суперечку двох Кембриджів, зазначав, що, якщо теоретичне питання про сутність капіталу тільки марженалістами, неокласиками та інституціоналістами обговорюється протягом вісімдесяти років, то виникає підозра, що проблема є складною насправді [19].

Висновки та перспективи подальших досліджень. З огляду на викладене, вважаємо за необхідне конкретизувати авторську позицію стосовно економічної категорії "капітал", яка за змістом принципово відрізняється від категорії "багатство", хоча тривалий час відповідні терміни ототожнювалися та застосовувалися для позначення джерела могутності, яким могла володіти лише держава. Але від самого початку у останньої були обмежені можливості – це міг бути або грабунок свого ж народу, або завоювання та привласнення чужого майна [20, с. 140]. Сьогодні ж під багатством доцільно розуміти певну цінність, що є у розпорядженні чи то окремої особи, чи то суспільства – ним є певна сума споживчих вартостей, маса благ, що утворюється, споживається та накопичується [21, с. 48]. Багатство можна знайти, отримати, видобути, зловити, зібрати, завоювати, успадкувати, вкрати. Його можна накопичувати та витратити.

У минулі епохи багатство створювалося переважно за рахунок прямої експлуатації, такої як рабство, кріпацтво, обкладання десятиною, шляхом грабунку та завоювань, або за допомогою політичних важелів, як то відкуп податків тощо. В результаті ж першої технологічної революції вперше з'явився мирний спосіб примноження багатства [22, с. CIV]. Ним став прогресивний спосіб виробництва. Відповідно, й поняття "капітал" має принципово інший зміст та характер. І найголовнішим є те, що за його використання йдеться про якісно інший механізм збагачення, що є надважливим у сучасному світі. Адже, як і багато століть тому, пріоритети загальнодержавного розвитку, проблеми міждержавної конкуренції та

геополітичного домінування не втратили своєї ваги. Проте нині, коли природні ресурси вичерпуються надшвидкими темпами, а розвиток громадянського суспільства та цивілізованих правовідносин у планетарному масштабі формує суттєвий опір задумам щодо розгортання військових кампаній, основна увага держав концентрується у площині роботи з капіталом як на внутрішніх, так і на зовнішніх ринках. Як зазначається у [23], національне багатство окремих країн та темпи його зростання в умовах глобалізації дедалі більше залежать від світових тенденцій розвитку ринків капіталу [23, с. 94].

Що ж стосується правомірності застосування того чи іншого підходу стосовно трактування економічної категорії “капітал”, то тут багато що залежатиме від того ракурсу, у якому підніматиметься окрема проблема. Так, важко не погодитись з тим, що капітал зобов'язує зацікавлені сторони рахуватися зі своєю визначальною роллю у процесі суспільного виробництва. Це безпосередньо стосується й людського капіталу, характеристики якого напряду визначають переговорну позицію найманого працівника у сучасному світі ринкових відносин. Ігнорувати факт вирішального впливу капіталу на процес утворення та розподілу доданої вартості є, принаймні, прикладом наукової короткозорості. В умовах ринкової економіки, капітал є найвагомішим фактором влади та впливу. Питання в іншому – наскільки розвинутим виявиться те чи інше суспільство, наскільки невгамовними та неприборканими будуть експлуаторські прояви капіталу у його межах, в якій пропорції будуть розподілені результати виробництва між його членами?

За часів К. Маркса експлуатація праці капіталом була жорсткою та безкомпромісною: капіталіст привласнював переважну частину доданої вартості. Та він робив це не тому, що мав чи не мав для цього підстави з позицій економічної науки. Він робив це тому, що такому перебігу подій сприяли суспільно-політичні та соціально-економічні обставини того часу. Він робив це тому, що мав можливість вчиняти саме так. І це – не тавтологія. Як стверджував на початку ХХ століття фундатор інституціоналізму Т. Веблен: “Прибуток має інституційну основу і її витоки – у суспільній владі капіталістів, яка дозволила їм привласнювати технологічні досягнення усього суспільства” [19]. Важливо розуміти, що проблема *спроможності* привласнювати результати виробництва і проблема *правомірності* привласнення його частки – це дві різні проблеми: перша – суспільно-політична та соціально-економічна, друга – науково-теоретична. Те, що К. Маркс засуджував ставлення капіталу до людини праці у ХІХ столітті – очевидно, і навряд такі переконання заслуговують на критику. Натомість, його висновки щодо правомірності – а точніше, неправомірності – привласнення доданої вартості власниками засобів виробництва не є настільки ж аргументованими. К. Маркс писав: “Наш приятель, який щойно нахвалявся своїм капіталом, зненацька приймає невимушений вигляд свого ж власного робітника. Хіба ж він сам не працював? Не виконував працю нагляду та спостереження за прядильником? І хіба його праця не утворює, в свою чергу, вартості? ...Проте він з веселою посмішкою вже знову прийняв свій колишній вираз обличчя. Він просто обдурював нас усіма своїми наріканнями. Все це не варто й копійки” [10, с. 204]. Або: “...вартість продукту ... містить в собі ще й додану вартість, яка робітнику вартувала праці, а капіталісту нічого не вартувала, проте утворила правомірну власність останнього” [10, с. 598-599]. Подібні тези демонструють те, що про бодай якесь право власника засобів виробництва на частину новоствореної вартості у працях К. Маркса не йшлося. І для цього були певні підстави. Як

зазначає П. Самуельсон, "...капітани індустрії старих часів ... часто-густо були піратами за вдачею і менш за все керувалися інтересами суспільства" [24, с. 81].

Натомість, як це й було показано вище, проблематика "правомірності" була глибоко опрацьована в межах підходу з позицій інвестиційного та виробничого ресурсу. І якщо Марксове вчення наочно продемонструвало непереборну впливовість власника капіталу, то підхід з позицій інвестиційно-виробничого ресурсу обґрунтував право останнього на певну частину доданої вартості. Адже, словами того ж П. Самуельсона: "Підприємство, окрім капіталу, який необхідний для його заснування, вимагає ще й величезних зусиль його власника" [24, с. 68]. Саме тому, беручи до уваги усе вищевикладене, автор й стверджує, що істинна сутність наукової категорії "капітал" знаходиться на перетині зазначених підходів: підходу з позицій виробничого відношення й знаряддя експлуатації та підходу з позицій інвестиційного й виробничого ресурсу. І передусім, це стосується людського капіталу, власник якого, з одного боку, *має право* на частину доданої вартості, а з іншого – що є набагато важливішим – *набуває можливостей впливу* на процес розподілу останньої між всіма акторами капіталістичного виробництва. Ці два аспекти є базовими для вірного розуміння сутності людського капіталу та його ролі за сучасних умов постіндустріальних перетворень.

Список використаних літературних джерел:

1. Мельничук Д.П. Капітал у працях західних мислителів-економістів: від античних часів до першої половини XIX століття // Економіка і регіон. Науковий вісник Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка. – Полтава: ПолтНТУ ім. Ю. Кондратюка, 2012. – № 1 (32). – С. 63–68.
2. Мельничук Д.П. "Капітал" К. Маркса: аналіз і висновки у розрізі актуальних проблем теорії людського капіталу // Вісник Хмельницького національного університету / Економічні науки. – Хмельницький, 2011. – №5. Т.4 (180) – С. 58–66.
3. Мельничук Д.П. Феномен людського капіталу: погляд крізь призму трудової теорії вартості // Вісник Хмельницького національного університету / Економічні науки. – Хмельницький, 2011. – № 6. Т.4 (181) – С. 321–328.
4. Теория измерения капитала и прибыли: монография / [Коллектив авторов] Под. общ. ред. проф. Бутынца Ф., проф. Добии М. – Краков: Fundacja Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, 2010. – 400 с.
5. Брагинский С.В., Певзнер Я.А. Политическая экономия: дискуссионные проблемы, пути обновления. – М.: Мысль, 1991. – 299 с.
6. Михайлова Л.І. Людський капітал: формування та розвиток в сільських регіонах: Монографія. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 388 с.
7. Економічна теорія: Політекономія: Підручник / За ред. В.Д. Базилевича. – К.: Знання, 2006. – 631 с.
8. Экономическая теория. Учебник. / Под ред. И.П. Николаевой. – М.: "Проспект", 1998. – 448 с.
9. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.1 / Редкол: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр "Академія", 2000 – 864 с.
10. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии. (Пер. И.И. Скворцова-Степанова.) Т. I., Кн. I. Процесс производства капитала. – М.: Политиздат, 1978. – 907 с.
11. Дорогунцов С.І., Гош О.П. Політична економія: науковий курс. – К.: Оріони, 2004. – 560 с.

12. Мандибура В. "Людський капітал": об'єктивна економічна реальність чи ідеологема? // Україна: аспекти праці. – 2009. – № 2. – С. 26–33.
13. Бланк И.А. Управление использованием капитала. – К.: Эльга, 2000. – 656 с. – (серия "Библиотека финансового менеджера"; Вып. 5).
14. Економіка підприємства: Підручник / За заг. ред. С.Ф. Покропивного. – Вид. 2-ге, перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2001. – 528 с.
15. Й. Шумпетер. Теория экономического развития. – М.: Директмедиа Паблишинг, 2008. – 436 с.
16. Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б. Современный экономический словарь. – М.: ИНФРА-М, 1997. – 496 с.
17. Мельник Л.Г., Карінцева О.І. Економіка підприємства: Конспект лекцій: Навч. посіб. – Суми: ВТД "Університетська книга", 2003. – 412 с.
18. Bliss C. Capital Theory and the Distribution of Income, North-Holland Publishing, Oxford, 1975.
19. А. Козн, Дж. Харкрут. Судьба дискуссии двух Кембриджей о теории капитала / [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://institutions.com/theories/1281-teoriya-kapitala.html>
20. Основы экономической теории. Политэкономия: Учебник / Под. ред. Д.Д. Москвина. – М.: Эдиториал УРСС, 2001. – 528 с.
21. Аникин А.В. Юность науки. Жизнь и идеи мыслителей-экономистов до Маркса. Изд. 2-е, доп. и переработ. – М: Политиздат, 1975. – 384 с.
22. Белл Даниел. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / Перевод с английского под. ред. В.Л. Иноземцева. М.: Academia, 1999. – 956 с.
23. Білоченко А.М. Фінансовий капітал в Україні: особливості формування та перспективи розвитку // Фінанси України. – 2008. – № 3. – С. 94–100.
24. Самуэльсон П. Экономика. Т. I. – М.: НПО "АЛГОН", ВНИИСИ, 1992. – 333 с.

МЕЛЬНИЧУК Д.П. – кандидат економічних наук, доцент, докторант Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАНУ.

Стаття надійшла до редакції 18.06.2012 р.